

ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับโมกษะหรือความหลุดพ้น

4.1. ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับโมกษะหรือความหลุดพ้นในคัมภีร์อุปนิษัท

เนื่องจากปรัชญาอุปนิษัท เป็นที่มาแห่งความคิดทางปรัชญาของพาทรวายณะ ก่อนที่จะพิจารณาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับโมกษะตามทรรศนะของพาทรวายณะ ผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะได้นำสาระสำคัญของความคิดของปรัชญาอุปนิษัทในเรื่องเดียวกันนี้ มากล่าวไว้ด้วย

อุปนิษัทกล่าวว่า การติดข้อง (bondage) เกิดจากการที่ชีวาत्मन् สำคัญผิด คิดว่าตนกับพรหมันเป็นสองสิ่งที่แตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากมายาหรืออวิชา(ความไม่รู้) เป็นเหตุให้ชีวาत्मन् ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ต่อเมื่อใดชีวาत्मन् ประจักษ์ความจริงว่าตนกับพรหมันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็จะเข้าถึงโมกษะหรือความหลุดพ้น ชีวาत्मन् จะหลุดพ้นจากการเกิดและการตายเข้าร่วมกับพระเจ้า เพื่อจะได้มีชีวิตนิรันดร์ไม่มีเกิดไม่มีตาย

มนุษย์ที่ต้องการเข้าถึงความหลุดพ้น จะทำการบูชา (worship) ต่อพรหมันหรือพระเจ้าในรูปแบบต่างๆตามสติปัญญาของมนุษย์แต่ละคน อุปนิษัทแบ่งการบูชาออกเป็น 3 ระดับคือ

1. ระดับต่ำสุด คือการบูชา (worship) เทวดาในพระเวท
2. ระดับกลาง คือการภักดีคือศศน (devotion) ต่อพระเจ้าหนึ่งเดียว ผู้มีอยู่ในทุกหนทุกแห่ง
3. ระดับสูงสุด คือการทำสมาธิ (meditation) ถึงพระเจ้าผู้เป็น สิ่งสัมบูรณ์ (the absolute)

มีคำสอนในอุปนิษัทว่าเราบูชาสิ่งไหนก็จะได้สิ่งนั้น ดังคำกล่าวที่ว่า

"ให้เขาบูชาพรหมันในฐานะที่เป็นผู้ค้ำจุน
แล้วเขาจะเป็นผู้ได้รับการค้ำจุน"

ให้เขาบูชาในความยิ่งใหญ่ของพรหมัน
แล้วเขาจะกลายเป็นผู้ยิ่งใหญ่
ให้เขาบูชาพรหมันในฐานะของจิต
แล้วเขาจะมีจิต
ให้เขาบูชาพรหมันในฐานะของพรหมัน
แล้วเขาจะเป็นพรหมัน"¹

เงื่อนไขในการบรรลุความหลุดพ้น ไม่ได้มีเพียงการทำสมาธิถึงพรหมันอัน
เป็นสิ่งสัมบูรณ์ จำเป็นต้องมีเงื่อนไขสำคัญอีกเงื่อนไขหนึ่งคือพระกรุณาจากพระเจ้า
(the grace of God) ดังคำกล่าวในมดทุกอุปนิษัทและกรูอุปนิษัทว่า

"อาตมมันนี้ไม่อาจถูกบรรลุโดยการศึกษา
โดยสติปัญญาหรือจากการเรียนรู้มากมาย
ผู้ที่ทรงปรารถนาให้บรรลุเท่านั้นจึงจะบรรลุถึงพระองค์
ต่อบุคคลนั้น อาตมมันจึงจะเปิดเผยให้เห็นถึงธรรมชาติที่แท้จริง"²

¹Radhakrishnan, Indian Philosophy Vol.1. (London : George Allen & Unwin, 1971), p. 235. "Let him worship the Brahman as support, and he becomes supported. Let him worship Brahman as greatness, and he becomes great. Let him worship Brahman as mind, he becomes endowed with mind. And let him worship Brahman as Brahman, and he will become possessed of Brahman."

²Ibid., p. 234. "This Ātman cannot be attained through study or intelligence or much learning - whom he wishes to attain by him it can be attained. To him the Atman reveals its true nature."

และในเกาส์ก็อุปนิษิต กล่าวว่

“สิ่งนั้นคือพระเจ้า

ผู้คลบ้นกาลให้ผู้ที่พระองค์ประสงค์ให้สูงขึ้นกระทำกรรมดี

และเป็นพระเจ้า

ผู้คลบ้นกาลให้ผู้ที่พระองค์ประสงค์ให้ต่ำลงกระทำกรรมชั่ว”³

อุปนิษิตกล่าวว่เมื่อมนุษย์ตายลง ชีวาคมันจะออกจากร่างไปตามทาง 2
ทางคือ

1. ทางแห่งบิทร (ปีตฤยาน) เป็นทางไปของชีวาคมันซึ่งเมื่อครั้งยังอยู่ในร่าง
ได้กระทำกุศลกรรมชั้นสามัญ เช่น ทำสาธารณะกุศลต่างๆ เมื่อตายลงชีวาคมันจะออก
จากร่างไปตามทางแห่งควันในคินเตอนมิด เข้าสู่ความมิดไปยังควงจันท์ และจะพำนัก
อยู่ที่นั่นชั่วระยะเวลาหนึ่งเพื่อเสวยผลแห่งกุศลกรรม หลังจากนั้นจะกลับลงมายังโลกมนุษย์
เข้าไปอยู่ในอาหาร เมื่อมนุษย์กินเข้าไปก็จะเข้าไปอยู่ในครรภ์ของมารคา กำเนิดออก
มาอีกครั้งหนึ่งในตระกูลสูง เช่น พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์

2. ทางแห่งเทท (เทวยาน) เป็นทางไปของชีวาคมันซึ่งเมื่อครั้งยังอยู่ใน
ร่างกาย เป็นผู้ที่มิดศรัทธามิดความเชื่อในพรหมันและไคบำเพ็ญทบะเพื่อความรู้แจ้งใน
พรหมัน เมื่อตายลงชีวาคมันจะออกจากร่างไปตามทางแห่งแสงสว่าง ไปสู่ควงอาทิดย์
ควงจันท์และเข้าสู่พรหมันโดยมิดกลับมาเกิดอีก

ส่วนผู้ที่ทำกรรมชั่วหรืออกุศลกรรมไว้มาก เมื่อตายลงจะไปสู่ยมโลก เพื่อ
เสวยความทุกข์ตามผลแห่งอกุศลกรรมที่ไคกระทำไว้ และจะกลับมาเกิดอีกโดยจะเกิด
ในตระกูลต่ำ เช่น สุนทร จัณฑาลหรือมิดก็เกิดเป็นสัตว์ ผู้ที่บรรลุดึงความหลุดพ้นแล้ว
เมื่อตายลงจะมิดไปในเส้นทางไค แต่จะเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวทบพรหมันทันที

³Ibid. "It is He who inspires to do good works the man whom He will lead on high, and it is He who inspires to do evil works the man whom He will lead downwards."

ตั้งคำกล่าวในพจนานุกรมกฤษณะว่า

"ชีวาत्मन्ของเขาจะไม่ไปยังที่ใด
เขาจะกลืนหายเข้าไปในพรหมัน"⁴

ในภาวะแห่งความหลุดพ้นนี้ ชีวาत्मन्จะเข้ารวมกับพรหมัน ความเป็นปัจเจกภาพของชีวาत्मन्จะหายไป ซึ่งอุปนิษัตกถ่าวเปรียบเทียบไว้ในมฤตยูกฤษณะว่า

"เหมือนแม่น้ำที่หายไปในทะเลและทิ้งชื่อและรูปลักษณะ
เช่นเดียวกับผู้ฉลาดจะเป็นอิสระจากชื่อและรูป
ไปสู่ผู้เป็นทิพย์ซึ่งอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง"⁵

แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าชีวาत्मन्จะสูญหายไป ชีวาत्मन्ยังคงมีอยู่ เหมือนกับแสงอาทิตย์ที่ไม่ได้สูญหายไปใต้วงอาทิตย์ หรือเหมือนกับคลื่นของน้ำทะเลที่ไม่ได้สูญหายไปทะเล หรือเสียงดนตรีที่ไม่ได้สูญหายไปในการประสานกลมกลืนกัน ในภาวะนี้ ชีวาत्मन्จะเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งหมด และมีชีวิตอยู่ในความเป็นเอกภาพกับพระเจ้า

อุปนิษัตกถ่าวว่าภาวะแห่งความหลุดพ้นเป็นภาวะแห่งนิรามิสสุข เป็นภาวะแห่งความสมบูรณ์ที่ไม่อาจบรรยายได้ กล่าวได้แต่เพียงว่าในภาวะนี้ ชีวาत्मन्จะบรรลุทุกสิ่งที่ปรารถนาอย่างสมบูรณ์เต็มที่ ความปิติจะแผ่ซ่านอยู่ในวิญญาณเปี่ยมด้วยความสุขที่ชีวาत्मन्ไม่เคยได้รับ เพราะความสุขทั้งหลายที่ชีวาत्मन्ได้รับในโลกมนุษย์ เป็นเพียงเงาของนิรามิสสุขในภาวะของพรหมันเท่านั้น ชีวาत्मन्ที่หลุดพ้นแล้วยังคงมีการกระทำ

⁴Ibid., p. 253. "His prānas do not go anywhere. Being Brahman he is merged in Brahman."

⁵Ibid., p. 236. "As the flowing rivers disappear in the sea, losing their name and form, thus a wise man, freed from name and form, goes to the divine person who is beyond all."

และมีความรู้สึกกล่าวคือ ชีวาत्मันจะรู้สึกว่าคุณเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเจ้า

กล่าวได้ว่าการหลุดพ้นตามคำสอนของอุปนิษัท ต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างพระเจ้าหรือพรหมันกับชีวาत्मัน นั่นคือ การหลุดพ้นของชีวาत्मันขึ้นอยู่กับพระเมตตาของพระเจ้า และภาวะแห่งความหลุดพ้นคือภาวะที่ชีวาत्मันมีชีวิตนิรันดรอยู่ร่วมกับพระเจ้านั่นเอง

4.2. ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับโมกษะหรือความหลุดพ้นในพรหมสูตร

พรหมสูตรกล่าวว่าสังสาระเป็นสิ่งที่ไม่มีจุดเริ่มต้นและไม่มีจุดจบ ชีวาत्मันวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏเพื่อชกใช้กรรม การเกิดและการตายในแต่ละครั้งเกิดขึ้นกับกายเนื้อที่ห่อหุ้มชีวาत्मัน⁶ ส่วนชีวาत्मันนั้นไม่มีการเกิดจึงไม่มีการตายมีอยู่เช่นนั้นเป็นนิรันดร ความสัมพันธ์ระหว่างชีวาत्मันกับกรรมในพรหมสูตร ไม่ปรากฏข้อความที่แสดงเหตุผลว่าทำไมชีวาत्मันที่มีธรรมชาติคงเดิมที่บริสุทธิ์จึงแปรเป็นอวัชกรรม อันเป็นเหตุให้ชีวาत्मันต้องมีการติดข้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ และจะเป็นอิสระต่อเมื่อบรรลุมอกษะหรือความหลุดพ้น ซึ่งจะเกิดขึ้นต่อเมื่อชีวาत्मันเกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับพรหมัน และตระหนักถึงธรรมชาติที่แท้จริงของตน ความรู้ที่เกิดขึ้นนี้จะทำลายอวิชาหรือความโง่เขลา และทำลายกรรมอันเป็นสาเหตุของการเกิดใหม่ ชีวาत्मันจะเป็นอิสระกลับคืนสู่พรหมัน

⁶S. Radhakrishnan, The Brahma Sūtra : The Philosophy of Spiritual Life (London : George Allen & Unwin, 1960), p. 403.

"But the mention of that (viz. the birth and death of the individual soul) is with regard to (the bodies) of moving and non - moving beings; it is secondary (figurative) if applied to the soul, on account of (the forms) depending on the existence of that (the body)." (B.S. II.3.16.)

บุคคลที่ต้องการความหลุดพ้นจะต้องทำสมาธิ (meditation) เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับพรหมณ์ รูปแบบต่างๆของการทำสมาธิที่กล่าวไว้ในคัมภีร์เวทาคะ แม้จะถูกบรรยายคลาดเคลื่อนกันไปบ้างก็เป็นเพียงในเรื่องปลีกย่อย แต่สำหรับประเด็นหลักแล้วมีคำสอนที่เหมือนกัน เช่น ในเรื่องกรรมชาติของพรหมณ์, ความสัมพันธ์ระหว่างพรหมณ์กับชีวาตมันและอื่นๆ การคลาดเคลื่อนเล็กน้อยนี้เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ ความรู้อย่างอย่างแม้จะเรียกชื่ออย่างเดียวกันยังแตกต่างกันได้ ในทำนองเดียวกันความรู้อย่างอย่างแม้จะปรากฏอยู่ในคัมภีร์คนละเล่มก็ถือเป็นความรู้เดียวกันได้ เพราะมีสาระสำคัญของคำสอนเหมือนกัน ดังนั้นรูปแบบต่างๆของการทำสมาธิที่กล่าวไว้แตกต่างกันไปบ้างตามที่ปรากฏในคัมภีร์ จึงถือว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน⁷ เราจะเลือกทำสมาธิรูปแบบไหนก็ได้ เพราะนำไปสู่ความรู้เกี่ยวกับพรหมณ์เหมือนกัน⁸ แต่ควรจะเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่งเพราะการทำสมาธิหลายวิธีในเวลาเดียวกัน จะทำให้จิตใจไขว้เขวเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้า แต่ถ้าเป็นการทำสมาธิเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการบางอย่างที่ไม่ใช่เพื่อการหลุดพ้น สามารถกระทำร่วมกันได้มากกว่าหนึ่งวิธีตามแต่จะเลือก⁹ การทำสมาธินี้จะกระทำเวลาใดก็ได้แต่ต้องทำในทำนองเท่านั้น¹⁰

⁷Ibid., p. 468. "(The forms of meditation) described in all the Vedānta texts (are not different) on account of the non - difference of injunction and so on." (B.S.III.3.1.)

⁸Ibid., p. 502. "There is option (with respect to the several meditations), because the fruit (of all meditations) is the same." (B.S.III.3.59.)

⁹Ibid. "But (meditations) connected with desires, may, according to one's choice, be combined or not, on account of the absence of the former reason." (B.S.III.3.60.)

¹⁰Ibid., p. 528. "Seated (a man is to meditate) on account of the possibility." (B.S.IV.1.7.)

เพราะการบำสสมาธิในทำยีนหรือเคินตองใช้ความมานะพยายามมาก ส่วนการทำสมาธิ
 ในทำนอนก็จะทำให้ผู้กระทำสมาธิหลับไปได้ ในการทำสมาธินี้ การควบคุมตนเอง การ
 ทำจิตใจให้สงบ การทำจิตใจให้อยู่ในภาวะของความเป็นเต็ท คือภาวะที่ไร้เคียงสา
 ปราศจากความโกรธ ปราศจากกิเลส ไม่มีหิริมานะและความหยิ่งจองหอง¹¹ สิ่งเหล่านี้
 เมื่อนำมาประสานกับการทำสมาธิอย่างเจือบายและการเรียนรู้หรือการศึกษาคัมภีร์ จะทำ
 ให้ผู้กระทำได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับพรหมัน¹² อนึ่งในการทำสมาธิที่ใช้สัญญลักษณะ
 ผู้กระทำสมาธิจะต้องไม่พิจารณาสัญญลักษณะนั้นว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับตัวเอง¹³ เช่น

¹¹Ibid., p. 514. "But even if it be so (that there is no injunction to do work to attain knowledge in B.U. IV. 4. 22), one must possess calmness, self - control and the like since they are enjoined as helps to knowledge and (on that account) have necessarily to be accomplished." (B.S.III.4.27.) & p. 522. "(The childlike state means) not manifesting himself on account of the context." (B.S.III.4.50.)

¹²Ibid., p. 521. "(Silent meditation is) the injunction of another auxiliary (to knowledge) which is a third one (besides the two expressly enjoined) as an alternative (where perfect knowledge has not arisen) to him who is such (i.e. the samnyāsin possessing knowledge): as in the case of injunctions and the like." (B.S.III.4.47.)

¹³Ibid., p. 526. "(The meditator is) not (to see the Self) in the symbol, because he is not (that)." (B.S.IV.1.4.)

ในฉานโทคยอุปนิษัท กล่าวถึงการทำสมาธิโดยใช้จิตเป็นสัญญาลักษณะแทนพรหมณ์¹⁴ ถ้าจิตคิดว่ามันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมณ์มันจะหยุดการเป็นสัญญาลักษณะทันที การทำสมาธิจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีความแตกต่างระหว่างผู้ทำสมาธิกับพรหมณ์ ซึ่งในภาวะนี้ ความเป็นเอกภาพระหว่างผู้ทำสมาธิกับพรหมณ์ยังไม่เกิดขึ้น ส่วนการทำสมาธิถึงพรหมณ์ โดยไม่ใช่สัญญาลักษณะ ผู้กระทำต้องมีทัศนคติเกี่ยวกับพรหมณ์ว่าเป็นตัวตนของตัวเอง กล่าวคือ พระเจ้าจะอยู่ในฐานะของ the Self โดยผู้กระทำจะคิดอยู่ตลอดเวลาว่า "ฉันคือพรหมณ์"¹⁵

เมื่อบุคคลกระทำสมาธิจนบรรลุหรือได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับพรหมณ์ เขา จะไม่ได้รับความกระทบกระเทือนจากผลของอกุศลกรรมในอดีต¹⁶ เช่นเดียวกัน ผลแห่งกุศลกรรมก็ไม่มีผลกระทบท่อเขา¹⁷ กล่าวคือ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่กุศลกรรม ยังคงให้ผล แต่กุศลกรรมจะถูกทำลายลงเมื่อเขาถึงซึ่งความตาย เมื่อกุศลกรรมและ

¹⁴Ibid. "Let one meditate on mind as Brahman."

¹⁵Ibid., p. 525. "But as the Self (scriptural texts) acknowledge and also make us comprehend (the Supreme)." (B.S.IV.1.3.)

¹⁶Ibid., p. 530. "On the attainment of this (Brahman) (there occur) the non - clinging and the destruction of the later and the earlier sinful deeds, because it is (so) declared (in the Scriptures)." (B.S.IV.1.13.)

¹⁷Ibid. "Of the other (i.e. good works) also there is in the same way non - clinging but on the fall (of the body, i.e. death)." (B.S.IV.1.14.)

อกุศลกรรมถูกทำให้หมดกำลัง เขาจะบรรลุถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหม¹⁸

การหลุดพ้นตามความคิดที่ปรากฏในพรหมสูตรไม่ได้เป็นไปได้สำหรับทุกคน เพราะพาทรายณะกล่าวว่า ราวีกัลแห่งการกระทำหรือผลของกรรมที่ตามมานั้นพระเจ้าเป็นผู้กำหนดให้ ทั้งนี้เพราะการกระทำยุติลงทันทีที่กระทำเสร็จ จึงไม่มีพลังที่จะส่งผลของกรรมได้ในอนาคต ไม่มีอะไรที่จะสามารถเกิดขึ้นหรือมาจากความไม่มีอะไร ผลกรรมที่เกิดขึ้นจึงต้องมาจากพระเจ้าเท่านั้น เพราะทรงถูกกล่าวว่าเป็นเหตุแห่งการกระทำ¹⁹ กล่าวคือผู้ที่พระองค์ประสงค์ให้ไปสู่ความหลุดพ้น พระองค์จะทรงบันดาลให้เขาทำความดี ส่วนผู้ที่พระองค์ประสงค์ให้ตกต่ำ ก็จะทรงบันดาลให้เขาทำความชั่ว ดังนั้นการหลุดพ้นจึงเกิดขึ้นสำหรับผู้ทรงเลือกเท่านั้น

พาทรายณะกล่าวว่าเมื่อบุคคลตายลง จะสลัดทิ้งซึ่งผลกรรมทั้งมวล ไม่มีผลกรรมใดที่จะติดตามเขาไปในเส้นทางสู่พรหมโลก²⁰ ทั้งนี้เพราะไม่มีประโยชน์อะไร

¹⁸Ibid., p. 533. "But having exhausted by enjoyment the two other (sets of work), he becomes one with Brahman." (B.S.IV.1.19.)

¹⁹Ibid., p. 467. "Bādarāyana, however, thinks the former (i.e. the Lord) (to be the cause of the fruits of action) since he is designated as the cause (of the actions themselves)." (B.S.III.2.41.)

²⁰Ibid., p. 482. "At the (time of) departure, (he frees himself from the effects of works), there being nothing to be reached (by him on the way to brahma - loka through these works); for thus others (declare)." (B.S.III.3.27.)

ที่กรรมจะยังคงมีอยู่ต่อไปเมื่อบรรลุถึงเป้าหมายแล้ว²¹ ความคิดเช่นนี้ของพาทรายณะ
ได้รับการโต้แย้งจากนักคิดรุ่นหลังมากเพราะมันขัดแย้งกับเภาสีคทีอุปนิหัทที่กล่าวว่า

"เขาจะไปยังแม่น้ำวิจาระ...

ที่นั่นเขาจะสลัดทิ้งซึ่งกรรมดีกรรมชั่ว"²²

ศรีกันฐะ ให้ความเห็นว่า ถ้ากรรมทั้งหมดถูกทำลายลงทันทีที่ชีวาत्मัน
ออกจากร่าง ชีวาत्मันจะเป็นอิสระทันทีไม่จำเป็นต้องไปตามทางแห่งเทพเพื่อบรรลุ
ถึงพรหมัน และข้อความตอนนี้ก็จะขัดแย้งกับข้อความที่กล่าวว่า ชีวาत्मันจะไปตามทาง
แห่งเทพเพื่อสู่ความหลุดพ้น²³ อยู่ร่วมกับพรหมัน ถ้าเราไม่ต้องการให้เกิดความขัดแย้ง
เช่นนี้เราก็ต้องกล่าวว่า กรรมทั้งหมดไม่ได้ถูกทำลายลงทันทีที่ชีวาत्मันออกจากร่าง
ยังมีบางส่วนของกรรมที่ผูกติดอยู่กับชีวาत्मันจนกว่าจะบรรลุถึงพรหมัน นั่นคือการสิ้นสุด
ของกรรมมี 2 ชั้นตอนคือเมื่อตายกับเมื่อข้ามแม่น้ำวิจาระ ตลอดเส้นทางนี้ยังไม่เรียก
ว่าชีวาत्मันถึงความหลุดพ้น ยังถือว่าอยู่ในภาวะติดข้องอยู่จนกว่าจะบรรลุถึงพรหมัน

รามานุซะ ให้ความเห็นว่า ข้อเสนอของพาทรายณะไม่น่าจะเป็นไปได้
ต้องมีผลกระทบบางอย่างที่หลงเหลืออยู่บ้าง เหมือนกับบ่อน้ำที่ถูกขุดขึ้นเพื่อการชลประทาน
แม้จะบรรลุเป้าหมายแล้วบ่อน้ำก็ยังคงมีอยู่ต่อไป เพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น เป็น
แหล่งของน้ำดื่ม

บาสการะ กล่าวว่าในเภาสีคทีอุปนิหัทกล่าวถึงการสนทนาระหว่างชีวาत्मัน
กับการพรหมมา (Karya-Brahma) สิ่งนี้จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อชีวาत्मันได้ไปยังเส้นทาง

²¹Ibid., p. 484. "(The twofold view adopted above) is reasonable for we observe a purpose characterised thereby (i.e. a purpose for going); as in the world." (B.S.III.3.30.)

²²Ibid., p. 482. "He comes to the river vijarā (the Ageless)... there he shakes off his good deeds and evil deeds."

²³คูวิเทหมุกติ หน้า 74.

แห่งเทพ อันแสดงให้เห็นว่าชีวาत्मไม่ไต่กลืนหายเข้าสู่พรหมันทันที ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น ก็กล่าวได้ว่าผลกรรมถูกทำลายลงหมดสิ้น เมื่อชีวาत्मไม่ไต่กลืนหายเข้าสู่พรหมัน ชีวาत्मก็ยังคงมีรูปละเอียด (subtle body) อยู่ เพราะจากประสบการณ์ต่างๆ ไป ผู้มีอวัยวะรับความรู้สึก (sense-organs) เท่านั้นที่จะมีการสนทนาได้ และรูปละเอียด นี้จะหายไปเมื่อชีวาत्मบรรลุดังพรหมัน

ผู้วิจัยเองก็มีความเห็นว่าความคิดเช่นนี้ของพาทรายณะขัดแย้งกัน กล่าวคือ ในพรหมสูตรมีข้อความที่กล่าวว่าเมื่อกายหายแตกสลายลง การละเอียดไม่ได้ถูกทำลาย ลงไปด้วย มันยังคงมีอยู่เพื่อบรรลุดังพรหมัน ที่กล่าวว่ามันเป็นกายละเอียดเพราะเรา ไม่อาจมองเห็นมันได้เมื่อมันออกจากร่างในเวลาตาย²⁴ การที่กายละเอียดจะเดินทาง ไปสู่พรหมันได้จะต้องมีแรงกรรมหนุนส่งอยู่ เพราะฉะนั้นผลแห่งกรรมจะต้องยังคงมีอยู่ จนกว่ากายละเอียดจะเดินทางถึงพรหมโลก

ต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการทำสมาธิกับกรรมหรือการกระทำ (work) พาทรายณะให้ความสำคัญกับการทำสมาธิ เขาปฏิเสธทรรศนะที่เห็นว่าการทำสมาธิ มีความสำคัญเป็นรองหรือเป็นเพียงส่วนประกอบของกรรม²⁵ โดยกล่าวว่าการทำสมาธิ ก็เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับพรหมัน นำไปสู่ความมีอิสรภาพจากกรรมจากการคิดซ่อง ไม่ต้องกลับมาเกิดใหม่อีก ดังนั้นการทำสมาธิจึงเป็นปฏิบัติกับกรรม ไม่อาจเป็นรอง

²⁴Ibid., p. 538. "That (subtle body continues) up to the attainment (of Brahman) on account of the declarations of the empirical state (made by Scripture)." (B.S.IV.2.8.) and "And that is subtle in size because it is so experienced." (B.S.IV.2.9.) and p. 539. "Therefore (this subtle body) is not (destroyed) by the destruction (of the gross body)." (B.S.IV.2.10.)

²⁵รามานุซะเป็นผู้หนึ่งที่เห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับพรหมันซึ่งได้มาจากการ ทำสมาธิ ไม่อาจนำไปสู่การรอดพ้นได้โดยตรง ต้องอาศัยกุศลกรรมหรืออหิกรรมช่วย และฐานะของความรู้ที่ได้จากการทำสมาธิ มีความสำคัญเป็นรองอหิกรรม

หรือเป็นส่วนหนึ่งของกรรมได้ เพราะความรู้ที่เกิดขึ้นจากการทำสมาธินี้มันทำลายกรรม²⁶ แต่หาทรายณะก็ยอมรับว่ากรรมมีส่วนช่วยในการทำสมาธิช่วยให้นำมาซึ่งความรู้ เพราะการทำโยคะกรรมหรือกรรมที่อื่น ๆ มีส่วนช่วยในการชำระจิตใจทำให้จิตใจบริสุทธิ์ เมื่อจิตใจบริสุทธิ์ความรู้ที่แท้จริงก็เกิดขึ้นนำไปสู่อิสระภาพ แต่ก็ให้เข้าใจว่าอิสระภาพไม่ได้เกิดจากกรรม อิสระภาพเป็นผลที่เกิดจากการมีความรู้เกี่ยวกับพรหมมันอันเกิดขึ้นจากการทำสมาธิเท่านั้น หากจะเปรียบเทียบกรรมก็เหมือนกับม้าที่มีไว้สำหรับเทียมรถไม่ได้มีไว้สำหรับไถนา กล่าวอีกอย่างว่า กรรมมีไว้สำหรับชำระจิตใจไม่ได้มีไว้สำหรับเป็นข้อเกิดของอิสระภาพ²⁷ และกรรมจะเป็นวิถีไปสู่ความรู้เกี่ยวกับพรหมมันสำหรับผู้ที่ต้องการความหลุดพ้นเท่านั้น ส่วนผู้ที่ไม่ต้องการความหลุดพ้น กรรมก็เป็นเพียงการกระทำทั่วไปที่ทุกคนต้องทำคานหน้าที่ของตน²⁸ นอกจากนี้กรรมยังมีหลายระดับ กรรมที่กระทำไปเพื่อให้บรรลุความปรารถนาบางอย่าง แม้จะเป็นกุศลกรรมก็ไม่อาจนำมาซึ่งความรู้ที่แท้จริง²⁹

²⁶Radhakrishnan, The Brahma Sūtra: The Philosophy of Spiritual Life., p. 509. "And (Scripture teaches) the destruction (of the qualification for works by knowledge)." (B.S.III.4.16.)

²⁷Ibid., p. 513. "And there is need of all (works) on account of the scriptural statement of sacrifices and the like; as in the case of the horse." (B.S.III.4.26.) and p. 516. "Also because of being helpful (as a means to knowledge)." (B.S.III.4.33.)

²⁸Ibid. "And the duties of the āśramas are (incumbent on him) also (who does not desire release); because they are enjoined (on him by the Scriptures)." (B.S.III.4.32.)

²⁹Ibid., p. 532. "According to some, (there is) also (a class of good works) other than this. (There is agreement) of both (teachers) (as to the result of these works)." (B.S.IV.1.17.)

การหลุดพ้นสำหรับพาทรายณะมี 2 ลักษณะคือ

1. ชีวิตินมukti คือการหลุดพ้นในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลกระทำสมาธิจนได้รับความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับพรหมัน เมื่อความรู้ที่แท้จริงเกิดขึ้น มันจะทำลายผลกรรมในอดีตที่ยังไม่ให้ผลและผลกรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ไม่ให้มีโอกาสที่จะส่งผลได้³⁰ ส่วนกรรมที่กำลังให้ผลอยู่และกรรมที่ช่วยในการก่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับพรหมัน จะยังไม่ถูกทำลายจนกว่าจะตาย³¹ พาทรายณะยืนยันว่ามีชีวิตินมukti โดยกล่าวว่าความรู้เกี่ยวกับพรหมันสามารถเกิดขึ้นได้ในชีวิตนี้³² เมื่อความรู้นี้เกิดขึ้นกรรมจะถูกทำลายลงทันที และทันทีที่กรรมถูกทำลายอิสรภาพจะเกิดขึ้นทันทีไม่มีการรื้อใดๆ³³ แต่บุคคลก็ยังไม้อาจไปสู่พรหมโลกได้จนกว่าจะตาย พาทรายณะกล่าวว่านักปราชญ์ทางศาสนาหรือผู้เผยแพร่ทางศาสนาเป็นผู้ที่ไ้รับอิสรภาพแล้ว แต่คราบไค์ที่งานในหน้าที่ยังกระทำไม่สำเร็จก็ต้องกลับมาเกิดอีก จนกว่างานในหน้าที่จะสำเร็จจึงจะไม่มีกาเกิด

³⁰Ibid., p. 531. "But only those former (works) whose effects have not yet begun (are destroyed by knowledge); because (Scripture states that) death is the limit." (B.S.IV.1.15.)

³¹Ibid., p. 532. "But (the results of daily) agnihotra, etc., (are not destroyed by knowledge as they) contribute to the same result (as knowledge) because that is seen (from the Scriptures)." (B.S.IV.1.16.)

³²Ibid., p. 523. "In this life also (the fruition of knowledge may take place) if no obstruction is present; on account of this being seen in the Scripture." (B.S.III.4.51.)

³³Ibid. "(There is) no rule like this, with respect to liberation, the fruit (of knowledge) on account of the assertions as to that condition, on account of the assertions as to that condition." (B.S.III.4.52.)

อีกต่อไป³⁴ บุคคลเหล่านี้คือผู้ที่ถึงความหลุดพ้นแล้วในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ หนึ่งผู้ถึงความหลุดพ้นแล้ว แม้จะยังไม่ตายก็จะไม่กลับมาเป็นบุคคลธรรมดาอีก เพราะมีข้อความที่กล่าวว่าผู้ที่ถือสันโทษจะไม่กลับมาเป็นบุคคลธรรมดาอีกด้วย เหตุที่คัมภีร์พระเวทไม่ได้พูดถึงการคืนกลับของเขา ทุกแต่เพียงว่าเขาจะก้าวไปสู่ชีวิตที่สูงขึ้นไม่กลับคืนสู่ชีวิตที่ต่ำกว่าอีก³⁵

2. วิเทหฤทธิ คือการหลุดพ้นเมื่อตาย เกิดขึ้นเมื่อบุคคลกระทำสมาธิจนได้รับความรู้เกี่ยวกับพรหมัน ความรู้นี้จะทำลายผลกระทบทั้งปวงที่กำลังให้ผลอยู่ และที่จะให้ผลต่อไปในอนาคตให้สิ้นสุดลง เมื่อเขาตายลงจะไม่มีผลกรรมใดๆติดตัวเขาหรือไปสู่ตัวเขาในเส้นทางสู่พรหมโลก การไปสู่พรหมโลกนี้ไปได้หลายทาง สำหรับผู้ที่ทำสมาธิถึงสคฺคพรหมันและขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เป็นผู้ที่ไฝ่หาความรู้เกี่ยวกับพรหมัน เมื่อตายลงจะใช้เส้นทางแห่งเทพไปสู่พรหมโลก³⁶ ส่วนผู้ที่ทำสมาธิถึงนิรคฺคพรหมัน จะเข้าร่วมเป็นหนึ่งในเดียวกับพรหมันทันทีที่ตายลงไม่ไปยังเส้นทางใด ส่วนผู้ที่ยังไม่หมกกรรมเมื่อตายลงจะไปยังทางแห่งบิทรเพื่อคอยการกลับมาเกิดอีก มีข้อความในพรหมสูตรที่บรรยายถึงการกลับมาเกิดอีกของชีวาत्मันที่ไปยังเส้นทางแห่งบิทรว่า เมื่อชีวาत्मันได้ไปเสวยผลกรรมอยู่ในควงจันทรอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ชีวาत्मันจะกลับมาเกิดอีกโดยผ่านอากาศ

³⁴ Ibid., p. 486. "Of those who have an office to fulfil, there is subsistence (of the body) as long as the office lasts." (B.S. III.3.32.)

³⁵ Ibid., p. 518. "But of him who has become that (entered on a higher āśrama) there is no becoming not that (i.e. reverting to a lower one), according to Jaimini also, on account of restrictions, on account of the absence of the forms of that." (B.S. III.4.40.)

³⁶ Ibid., p. 486. "There is no restriction (as to the going on the path of the gods as it applies) to all (vidyas of the Saguna Brahman)." (B.S. III.3.31.)

และอื่นๆ ในขณะที่ผ่านชีวาत्मันก็จะมีธรรมชาติที่คล้ายคลึงกับสิ่งนั้นๆแต่ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและจะใช้เวลาเดินทางไม่นาน เมื่อมาถึงโลกก็จะเข้าไปอยู่ในพืชขณะที่อยู่ในพืชชีวาत्मันจะไม่ได้เสวยผลกรรมเพราะยังไม่ได้เกิดใหม่ การเกิดใหม่ที่แท้จริงคือการเกิดจากกรรมมารตา ชีวาत्मันจะเกิดใหม่ตามผลกรรมของคนที่กล่าวคือ พลังแห่งกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่จะเป็นเหตุที่เป็นตัวกำหนดการเกิดใหม่ของชีวาत्मัน เมื่อชีวาत्मันตกค้างสู่พื้นดินเพื่อที่จะถูกห่อหุ้มด้วยร่างใหม่ พลังแห่งกรรมที่หลงเหลืออยู่และผูกติดอยู่กับชีวาत्मัน จะเป็นผู้กำหนดธรรมชาติหรือลักษณะของการเกิดใหม่³⁷ ส่วนผู้ที่ไม่ทำชั่วกรรมถือว่าไม่ได้กระทำความผิด เมื่อตายลงชีวาत्मันจะ

³⁷Ibid., p. 440. "(The soul when descending from the moon) attains similarity of nature with them (i.e. ether, air and the rest) (that alone) being reasonable." (B.S. III.1.22.) and "(The soul passes through the stages of descent) in a not very long time; on account of the special statement." (B.S. III.1.23.) and "(The descending souls enter) into (plants, etc.), occupied by other(souls) as in the previous cases, on account of (scriptural) declaration." (B.S. III.1.24.) and p. 442. "From the womb the (new) body." (B.S. III.1.27.) and p. 435. "On the exhaustion of the works (the soul descends) with a remainder according to sruti and smrti along the path (it) went by (from here) and differently too." (B.S. III.1.8.)

ไปยังยมโลกซึ่งกล่าวกันว่ามिनรกดถึง 7 ชุม³⁸ แล้วจะกลับมาเกิดอีก มีปัญหาว่าการทำ
 ยัญกรรมซึ่งมีการฆ่าสัตว์ด้วย ทำไมจึงถือว่าเป็นการทำความดี พาทรายณะกล่าวว่า
 การทำยัญกรรมแม้จะมีการฆ่าสัตว์ด้วยก็ไม่ถือว่าเป็นบาป เพราะเป็นการปฏิบัติตาม
 คำสั่งสอนในคัมภีร์พระเวท ซึ่งเรารู้กันว่าเป็นแหล่งที่ชี้แนะการกระทำว่าการกระทำ
 อย่างไม่เป็นการกระทำที่ถูกต้อง การกระทำอย่างไม่เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง
 เมื่อคัมภีร์พระเวทสอนให้เราทำยัญกรรม ก็เชื่อได้ว่าต้องเป็นการทำความดีไม่ใช่
 ทำความชั่ว³⁹

การหลุกหลอนนี้ไม่เพียงเป็นที่ต้องการของมนุษย์ แม้แต่เทพเจ้าที่ตระหนักถึง
 ความไม่ยั่งยืนถาวรของความสุขในสวรรค์ ก็แสวงหาความหลุดพ้นโดยการบูชาพระเจ้า
 สูงสุดคือพรหมัน เทพเจ้าสามารถกระทำสมาธิได้แม้จะไม่มีรูปร่าง เพราะเทพเจ้า
 มีอำนาจสามารถสร้างรูปลักษณะขึ้นมาได้ เหมือนกับโยคีที่มีอำนาจพิเศษสามารถกระทำ

³⁸Ibid., p. 437. "But of others (i.e. those who have not performed sacrifices) after having experienced the fruits of their actions in the abode of Yama, ascent and descent take place, as such a course is declared (by the Scripture)." (B.S.III.1.13.) and p. 438. "Moreover there are seven (hells)." (B.S.III.1.15.)

³⁹Ibid., p. 441. "If it be said that (sacrificial work is) impure, (we say it is) not so, on account of scriptural authority." (B.S.III.1.25.)

ในสิ่งที่เหนือธรรมดาได้⁴⁰

ชีวาत्मन्ที่หลุดพ้นแล้วจะเข้าร่วมกับพรหมันไม่แยกออกจากพรหมัน⁴¹ ซึ่งก็หมายความว่า ในภาวะนี้ความเป็นปัจเจกภาพของชีวาत्मन्จะหายไป เพราะถ้าความเป็นปัจเจกภาพของชีวาत्मन्ยังอยู่ มันจะเข้าร่วมกับพรหมันไม่ได้ ชีวาत्मन्ในภาวะนี้จะไม่ต้องการรูปลักษณะใหม่ นอกจากธรรมชาติที่แท้จริงของมัน⁴² ชีวาत्मन्จะมีอำนาจ

⁴⁰Ibid., p.299. "also beings above them (men) (are qualified for the study of the Vedas), as Badarayana holds, on account of possibility." (B.S.1.3.26.) and p. 300. "If it be said (that possession of bodies would result in) a contradiction to (sacrificial) works, (we say that) it is not because it is observed that (gods) assume many forms." (B.S.1.3.27.) and p. 305. "But Badarayana (maintains) the existence (of qualification for Brahma - knowledge on the part of the deities) for there is certainly (evidence to show this)." (B.S.1.3.33.)

⁴¹Ibid., p. 459. "Therefore (the individual soul enters into unity) with the infinite (i.e. the Highest Self); for thus (is the scriptural) indication." (B.S.III.2.26.) and p. 554. "(The released soul exists) as inseparable (from Brahman) because that is seen (from Scripture)." (B.S.IV.4.4.)

⁴²Ibid., p. 553. "(On the soul's) having attained (the Highest light) there is manifestation (of its real nature) (as we know) from the word 'own'." (B.S.IV.4.1.)

ทุกอย่างที่พระเจ้าหรือพรหมนั้นมี ยกเว้นอำนาจในการสร้าง การคำจุนและการทำลาย ซึ่งเป็นของพรหมเท่านั้น⁴³ ชีวาคมันแม้จะไม่มีร่างกายหรืออวัยวะ แต่ก็สามารถที่จะตอบสนองความต้องการของคนโดยผ่านเจตจำนง และจะถูกห่อหุ้มด้วยร่างหรือกลับมาเกิดอีกหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับเจตจำนงของมันเอง⁴⁴

เป็นที่น่าสังเกตว่าข้อความตอนนี้กล่าวว่าเจตจำนง (will) เป็นตัวกำหนดการกลับมาซึ่งสังสาระหรือการกลับมาเกิดอีกของชีวาคมัน ซึ่งจะเป็นการขัดแย้งกับข้อความที่กล่าวว่ากรรมเป็นสาเหตุของการเกิดใหม่ ผู้วิจัยคิดว่าพาทรายณะไม่ประสบความสำเร็จในการอธิบายเรื่องของการกรรมและการเกิดใหม่ ความลึกลับของปัญหานี้ยังคงมีอยู่อีกต่อไป ดูเหมือนว่านักคิดคนอื่นๆ เช่น รามานุชะก็ยอมจำนนต่อปัญหานี้ คำตอบที่เขาให้กับปัญหานี้คือ การเกิดขึ้นของโลกและมนุษย์เคยมีมาก่อนหน้านี้หลายต่อหลายครั้งแล้ว การเกิดขึ้นของโลกและมนุษย์แต่ละครั้งเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการเกิดขึ้นของโลกและมนุษย์ก่อนหน้านี้ กรรมที่กระทำไว้ในการเกิดก่อนหน้านี้เป็นตัวกำหนดการเกิด

⁴³Ibid., p. 560. "(The released soul possesses all lordly powers) except the power of activities relating to the world (such as creation, etc.), on account of (the lord being) the subject - matter (of all texts where creation, etc., are described) and (the released souls) not being near (to such activities)."
(B.S.IV.4.17.)

⁴⁴Ibid., p. 556. "There is absence (of body and sense-organs for the released),..." (B.S.IV.4.10.) and p. 557. "In the absence of a body (the fulfilment of desires is possible) as in the dream state, since this is reasonable." (B.S.IV.4.13.) and p. 558. "In the presence (of a body the fulfilment of desires is) as in the waking state." (B.S.IV.4.14.)

ครั้งนี้ และไม่มีการเกิดที่เรียกว่าเป็นการเกิดครั้งแรก เพราะการเกิดครั้งแรก หมายถึงการเกิดที่ไม่มีสาเหตุ จู่ๆก็เกิดขึ้น ซึ่งถ้ามีการเกิดในลักษณะนี้ชีวาทมันก็จะกลับมาเกิดอีกเมื่อไหร่ก็ได้โดยไม่ต้องมีสาเหตุเข้ามา การหลุดพ้นก็ไม่มี ความหมาย และการอธิบายเรื่องของกรรมและการเกิดใหม่ในลักษณะนี้ ก็จะเป็นการนำไปสู่ ปัญหาเรื่อง infinite regress ต่อไปอีก

เป็นอันว่าความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับการบรรลุโมกษะหรือความหลุดพ้น ในพรหมสูตร ส่วนใหญ่แล้วสอดคล้องกับคำสอนในอุปนิษัท มีเพียงประเด็นของการสลัดทิ้งผลกระทบเมื่อชีวาทมันออกจากร่างที่ขัดแย้งกับเกาสีตกียอุปนิษัท และนำไปสู่การขัดแย้งกับคำสอนของพาทรายณะเองด้วย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย